

PERCEPCIJA DJECE I MLADIH RIZIČNOG PONAŠANJA O ZNAČAJU VRŠNJAKA- KVALITATIVNI PRISTUP

Ivana Jeđud

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Odsjek za poremećaje u ponašanju

SAŽETAK

Rad je dio cjelovitog znanstveno-istraživačkog projekta «Socijalnopedagoška dijagnoza - participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija¹» u kojem je sudjelovalo 40-ero djece i mladih. Korištena je kvalitativna metodologija i kvalitativna analiza teksta. Osnovni cilj rada je steći uvid u percepciju važnosti vršnjaka djece i mladih s poremećajima u ponašanju ili u riziku za razvoj poremećaja, unutar socijalnopedagoškog područja **Vršnjaci i slobodno vrijeme**. Zanimanje je usmjereno na to kako djeca i mladi doživljavaju svoje vršnjake, na koji način govore o prijateljima i prijateljstvu, kako prezentiraju načine i sadržaje druženja s vršnjacima te kako vide sebe u društvu vršnjaka. U radu su analizirane ukupno 472 izjave djece i mladih o vršnjacima i načinu provođenja slobodnog vremena. Na temelju analize izlučena su dva područja s pripadajućim kategorijama: **Prijatelji** (Prijateljstvo, Najbolji prijatelj, Očekivanja od prijatelja, Negativna iskustva s prijateljima, Doživljaj veze i partnerstva) i **Društvo** (Kriterij izbora društva, Doživljaj društva, Položaj u društvu, Doživljaj sebe u društvu, Odnos roditelja prema društvu i slobodnom vremenu). Djeca i mladi, sudionici ovog istraživanja procjenjuju druženje s vršnjacima kao izuzetno važno. Najčešće spominjani elementi u opisu društva i prijatelja su: pomoć i podrška, povjeravanje i povjerenje te uzajamno dijeljenje.

Ključne riječi: djeca i mladi, vršnjaci, društvo, prijatelji, kvalitativni pristup

1. UVOD - VRŠNJAČKA GRUPA I PRIJATELJI

Već stara mudrost i osnovne postavke psihologije uče da je čovjek socijalno biće. R.M. Berns (Bašić, 2002) kaže kako ljudi trebaju druge ljude da prežive a djeca trebaju drugu djecu. Druženje i bivanje s vršnjacima važan je dio odrastanja i sjećanja svih ljudi. U društvu vršnjaka raste se i razvija kroz igru, zabavu, zajedništvo i dijeljenje.

Karcher (2005) govori kako se djeca prirodno okupljaju u vršnjačke grupe te vršnjake naziva kulturalnim ambasadorima. Cooley (1909, prema Bukowski i Hoza, 1989) vršnjačku grupu, uz obitelj i susjedstvo smatra univerzalnom socijalnom arenom budući da su upravo obitelj i vršnjačka grupa za većinu djece najvažniji mikrosustavi unutar kojih se razvijaju (Vasta, Haith i Miller, 1998). Gledajući razvojno, usporedo s dobi djeteta povećava se i količina vremena koju provodi s vršnjacima i to,

kako kaže Lacković-Grgin (1994) kako u formalnim grupama (npr. vrtić, škola) tako i u neformalnim (npr. društvo u susjedstvu). Odnosno, kako raste, dijete osim svoje primarne socijalizacijske sredine- obitelji ulazi u druge sustave i sredine kao što su susjedstvo, vrtić, škola, institucije slobodnog vremena. U tim drugim sredinama pojačano se susreće s vršnjacima i oni preuzimaju tu važnu ulogu socijalizacijskih resursa. Hartup (1992, prema Vasta, Haith, Miller, 1998) govori kako je upravo to povećanje količine vremena koje dijete provodi s drugom djecom najvidljivija razvojna promjena u odnosima s vršnjacima.

Odnosi s vršnjacima imaju određene funkcije za rast i razvoj pojedinca. Hartup (1992) ih sistem-atezira na sljedeći način:

- vršnjaci su **emocionalni resursi** za zabavu i za adaptaciju na stres,

¹ Socijalnopedagoška dijagnoza - participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija je znanstveno istraživački projekt koji se provodio u razdoblju od 2002. do 2006. godine na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu uz financijsku potporu MZOS RH.

- vršnjaci su **kognitivni resursi** za rješavanje problema i akviziciju znanja (vršnjačko podučavanje, suradničko učenje, vršnjačka suradnja, vršnjačko modeliranje),
- vršnjaci su **socijalni resursi (konteksti) za razvoj i uporabu/** vježbanje, osnovnih socijalnih vještina (komunikacija, suradnja, ulazanje u grupu)
- vršnjaci su **nositelji** budućih odnosa ili kako Conger (1991) kaže, ti su odnosi **prototip** za odnose u odrasloj dobi u svim sferama pojedinčeva života.

Odnosi među vršnjacima su više-manje izbalansirani i partnerski u odnosu na razine sposobnosti, razumijevanja i vještina za interakciju (Keeler, 2006). Dakle, radi se o simetričnoj i horizontalnoj strukturi odnosa, za razliku od odnosa djeteta (važni) odrasli.

Istraživanje koje su proveli Reid i suradnici (1989, prema Vasta, Haith i Miller, 1998) pokazuje kako su vršnjaci bitan dio socijalne mreže i podrške, a najviše se pritom ističu prijatelji. Prijatelji su, uz roditelje bili istaknuti kao glavni izvori emocionalne podrške a prvi su kada je riječ o potrebi za druženjem.

No, nije sav utjecaj koji vršnjaci imaju jedni na druge uvijek pozitivan. Baveći se rizičnim čimbenicima u razvoju poremećaja u ponašanju, između ostalih, kako kaže Bašić (2002) čimbenika spominju se i tzv. vršnjački činitelji rizika a to su povezanost s delinkventnim vršnjacima i utjecaj vršnjaka. Sim i Koh (2003, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2007) pak, govore o neutralnom utjecaju vršnjaka i o antisocijalnom utjecaju. Neutralan utjecaj veže se uz različita neutralna ponašanja kao npr. izlasci, stil odijevanja i sl, dok se antisocijalan utjecaj odnosi na kršenje normi i antisocijalno, rizično i/ili delinkventno ponašanje. Maxwell (2000) je provela istraživanje na uzorku od 1969 adolescenata u dobi od 12 do 17 godina vezano uz pet rizičnih aktivnosti: pušenje, konzumiranje alkohola, žvakanje duhana, pušenje marihuane i stupanje u spolni odnos. Neki od rezultata dobivenih ovim istraživanjem govore:

- Prosječni adolescenti će dva puta češće ispoljavati/ uključiti se u rizična ponašanja ako i njihov prijatelj pokazuje takva ponašanja u isto vrijeme;
- Utjecaj vršnjaka može biti istodobno i štetan i protektivan: kod pušenja i konzumiranja marihuane utjecaj vršnjaka je štetan odnosno vršnjaci iniciraju konzumiranje. Kod alko-

hola je podjednak utjecaj da se konformira s vršnjacima koji piju i koji ne piju. Za žvakanje duhana značajno je veći utjecaj vršnjaka da se prestane s konzumiranjem.;

- Najbolji prijatelji nemaju više utjecaja od ostalih bliskih prijatelja što bi moglo značiti da adolescenti imaju više prijatelja koji imaju jednaku razinu utjecanja.

Ovaj rad usmjeren je na odnose s vršnjacima i prijateljstva u razdoblju adolescencije, u skladu s dobi sudionika istraživanja. No, upravo u toj dobi vršnjaci i zadobivaju svoju punu važnost i ulogu.

Kada se promatraju i proučavaju odnosi s vršnjacima, autori govore o dva tipa/ aspekta odnosa s vršnjacima: prihvaćanje od strane članova **vršnjačke grupe** (grupna orijentacija) i **prijateljstvo** kao iskustvo bliskog, uzajamnog dijadičkog odnosa (individualna orijentacija) (Bukowski i Hoza, 1989; Underwood, 2003; <http://www.healthofchildren.com/>). Pojedinač istovremeno ima iskustva i na dijadičkoj i na grupnoj razini te jedno može biti utjelovljeno u drugom (npr. unutar grupe vršnjaka djeca i mladi nalaze bliske prijatelje). U tom smislu, Conger (1991) definira tri kategorije odnosa s vršnjacima u adolescenciji: društvo, klika (manja i intimnija grupa) te individualna prijateljstva.

Radi boljeg razumijevanja cijelog područja odnosa s vršnjacima valja pobliže pojasniti oba aspekta: vršnjačku grupu (odnosno dimenzije prihvaćenosti i popularnosti kako ih nazivaju različiti autori) te prijateljstvo.

Vršnjačku grupu možemo definirati kao posebnu malu grupu u kojoj su članovi međusobno emocionalno povezani (Rot, 1983). Ukoliko slijedimo kategorije koje predlaže Conger (1991) ovakvu definiciju vršnjačke grupe možemo poistovjetiti s klikom. Rot (1983) dalje naglašava kako unutar vršnjačke grupe dominiraju osjećaj simpatije u međusobnim odnosima te zajednička iskustva na temelju zajedničkih aktivnosti koje uglavnom spadaju u sferu slobodnog vremena. S godinama se povećava važnost grupe kao mjesta za druženje s vršnjacima: grupa pruža identitet i zadovoljstvo.

U Tablici 1 sažete su neke od karakteristika vršnjačkih grupa za razdoblje adolescencije.

U literaturi također nalazimo i na još neke specifičnije prednosti druženja unutar vršnjačke grupe kao što su: razvoj vještina rješavanja konflikata (naučiti kako se svadati a ostati prijatelji), zabava i uzbuđenje kroz druženje i rekreaciju, lojalnost i stabilnost u razdobljima stresa ili tranzicije što je osobito pomažuće budući da se radi

o vršnjacima koji prolaze isto iskustvo (<http://www.urbanext.uiuc.edu/familyworks>, <http://www.healthofchildren.com/>).

Tablica 1: Karakteristike vršnjačkih grupa u adolescenciji (prema <http://www.psy.cmu.edu>; Zvonarević, 1981; Rot, 1983)

Karakteristike vršnjačkih grupa
• grupe se formiraju na temelju uzajamne privlačnosti članova • veze uspostavljene unutar grupe su vrlo čvrste • grupe su stabilnije (u odnosu na razdoblje djetinjstva) • unutar grupe, položaj se gradi vlastitom aktivnošću • ne postoji formalizirana hijerarhija vodstva i moći već postoji više pojedinaca od kojih svaki ima veći udio u nekoj aktivnosti • vidljivo je konformiranje s normama grupe uz istovremeno rigidan antikonformizam u odnosu na norme odraslih • osoba može biti član nekoliko grupa • naglasak je na zajedničkim aktivnostima odnosno načinu provođenja slobodnog vremena • grupa vršnjaka je prostor u kojem se zadovoljavaju određene potrebe (nadasve pripadnost i druženje te želja za samostalnošću) • vršnjačka grupa je kontekst u kojem se uče mnoge životno važne stvari: socijalne vještine, različite spoznaje od seksualnosti do društveno nepoželjnih ponašanja kao (npr. pušenje, skitanje, konzumiranje alkohola i drugih lakih ili teških sredstava ovisnosti, ulazanje u verbalne i/ili fizičke sukobe) • vršnjačka grupa je mjesto stjecanja iskustva s pripadnicima suprotnog spola odnosno početak tzv. romantičnih veza • važan element druženja je razgovor o aktualnim temama kao što su odnos s odraslima, odnos među spolovima, odnos prema pravilima i dr. • u srednjoj adolescenciji fokus je na odijevanju i ponašanju • u kasnoj adolescenciji fokus je više na individualnim odnosima i postizanju autonomije

Drugi aspekt proučavanja vezan uz odnose s vršnjacima je **prijateljstvo**. Vasta, Haith i Miller (1989) govore kako je prijateljstvo najvažniji odnos među vršnjacima. Iako su vršnjaci generalno bitan dio socijalne mreže, prijatelji su posebno važni.

Prijateljstvo je termin koji se koristi kako bi se označilo kooperativno i podržavajuće ponašanje između dvoje ili više pojedinaca. U smislu međuljudskih odnosa prijateljstvo podrazumijeva uzajamno poznavanje, cijenjenje i privlačnost (<http://en.wikipedia.org>). Hartup (1992) prijateljstvo kara-

terizira kroz recipročnost u odnosima (tzv. davanje i primanje) i obvezi između pojedinaca koji sebe doživljavaju manje-više jednakima. Prijateljstvo se uobičajeno temelji na (<http://en.wikipedia.org>):

- namjeri da se želi najbolje za drugu osobu,
- simpatiji i empatiji,
- iskrenosti posebno u situacijama kada je teško govoriti istinu,
- međusobnom razumijevanju.

Prijatelji se uobičajeno opisuju kao osobe s kojima se može otvoreno pričati i dijeliti istinske osjećaje, te su i očekivanja od prijatelja da budu lojalni i povjerljivi te da daju podršku kada je to potrebno (Conger, 1991).

Prijatelji obično izmjenjuju i različite oblike fizičkog kontakta (od spontanijih do ritualnih) koje variraju povijesno, kulturalno i razvojno (npr. držanje za ruke, grljenje, specifični način rukovanja) (<http://en.wikipedia.org>).

Stjecanje prijateljstva te shvaćanje pojma prijateljstva ima svoje razvojne stupnjeve koji prate rast djeteta (Vasta, Haith i Miller, 1989).

Govoreći o spomenutim razvojnim stupnjevima, Underwood (2003) navodi kako se mladi, približavajući se adolescenciji sve više oslanjaju na prijatelje, te prijateljstva postaju fokusiranija na razgovor a manje na igru. Tako u kasnom djetinjstvu i adolescenciji prisnost i vjernost postaju središnji pojmovi u razmišljanju o prijateljstvu. Kako navode Parker i Gottman (1989) različite studije o prijateljstvu otkrivaju kako adolescenti najviše govore o samootkrivanju, otvorenosti i privlačnosti kao glavnim komponentama prijateljstva. Ovakvi pogledi na prijateljstvo vidljivi su i u njihovim generalnim vjerovanjima i stvarnim opisima prijateljstva. Sullivan (1953, prema Bukowski i Hoza, 1989) također napominje kako je imanje bliskog prijatelja posebno važno za predadolescente jer im pomaže u osnovnom određenju sebe te je također kontekst u kojem mladi mogu nadići negativne efekte ranijih iskustava u međuljudskim odnosima (npr. loši odnosi s roditeljima). Jer kako kaže Goleman (1995) i samo jedan prijatelj može značiti puno u situaciji kada svi ostali okrenu leđa, pa čak i onda kada to prijateljstvo nije osobito čvrsto

Svakako je zanimljiv i Hartupov (1992) stav. Autor govori kako imanje prijatelja, stjecanje prijatelja i zadržavanje prijatelja može dovesti do pozitivnih razvojnih ishoda ali pozitivni ishodi ni u kom se slučaju ne mogu pripisati isključivo dobrim odnosima s vršnjacima. Hartup tako prijateljstva

promatra kao razvojne prednosti a ne kao razvojne nužnosti budući da smatra da se deficiti ili manjkavosti na ovom planu mogu nadomjestiti npr. dobrim odnosom s roditeljima ili braćom.

2. CILJ RADA

Cilj rada je kroz samoprezentaciju djece i mladih unutar socijalnopedagoškog područja *Vršnjaci i slobodno vrijeme*, steći uvid u njihovu percepciju značaja vršnjaka. Zanimanje istraživača usmjereno je na to kako djeca i mladi doživljavaju svoje vršnjake, na koji način govore o prijateljima i prijateljstvu, što za njih znače prijatelji i društvo, te kako vide sebe u društvu vršnjaka.

3. METODOLOGIJA

3.1 Sudionici u istraživanju

U istraživanju je sudjelovalo 40-ero djece i mladih, oba spola (21 M i 19 Ž), u dobi od 12-20 godina. Najveći broj sudionika je u dobi od 14 - 18 godina. Radi se o djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i/ ili u riziku za razvoj poremećaja koji su se u trenutku provođenja istraživanja nalazili u situaciji donošenja odluke i planiranja daljnjih intervencija. Tako se 27 djece/ mladih nalazilo se u procesu institucionalne dijagnostike (Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb i Dom za odgoj djece i mladeži Karlovac), a njih 13 se nalazilo u procesu procjene tijekom tretmana (Stambene zajednice Dječjeg doma Zagreb).

Važno je također napomenuti kako su svi sudionici pristali dragovoljno sudjelovati u istraživanju, što je bio i osnovni preduvjet sudjelovanja.

3.2 Način provođenja istraživanja

Pri prikupljanju podataka korišten je polustrukturirani intervju temeljen na socijalnopedagoškim područjima: o sebi, obitelji, škola, vršnjaci i slobodno vrijeme, poremećaji u ponašanju, intervencije, budućnost.

Svakom intervjuu prethodio je uvodni razgovor s pojedinim sudionikom o svrsi i cilju projekta, načinu rada, ulogama istraživača i sudionika, mogućnosti odustajanja u bilo kojoj fazi istraživanja te zaštiti anonimnosti. Intervjui su snimani, doslovno prepisivani te dani na čitanje i uvid sudioniku, kako bi se po potrebi dodala pojedina pojašnjenja te dopune. Na taj način poštovale su se smjernice Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2003).

3.3 Metode obrade podataka

U obradi podataka korištena je kvalitativna analiza teksta kojoj je cilj sažimanje, strukturiranje i tumačenje empirijske građe. Osnova ovakve analize je postupak klasifikacije i oblikovanja apstraktnih pojmova iz teksta intervjuja.

Slijedeći koraci kvalitativne analize su korišteni u ovom istraživanju: priprema intervjuja za kodiranje; određivanje jedinice kodiranja (označene izjave, rečenice, dijelovi teksta); određivanje kodova prvog reda (ključnih riječi, kojima se pojašnjava kontekst, na primjer smisao i smjer); određivanje kodova drugog reda (opisuju značenje koda prvog reda, njegovu bit na apstraktnijoj razini); određivanje kategorija (povezivanje podataka istraživanja i teorija) te područja (socijalnopedagoška područja, koja proizlaze iz samog teorijskog okvira s kojim se krenulo u istraživanje). Na ovaj način analiziran tekst interpretira se i argumentira konkretnim izjavama ispitanika. Radi lakšeg pristupa podacima i baratanja podacima korišten je računalni program za kvalitativnu analizu teksta Nvivo.

Socijalnopedagoško područje *Vršnjaci i slobodno vrijeme* podijeljeno je na nekoliko zasebnih cjelina: **prijatelji, društvo i slobodno vrijeme**. Promatrajući prostor vršnjaka i slobodnog vremena nailazimo na kategorije koje su prikazane u Tablici 4 s njihovim pripadajućim dimenzijama. Aspekt slobodnog vremena već je obrađen i prikazan (Jeđud i Novak, 2006) te je namjera ovog rada da pobliže ispita prostor vršnjaka, društva i prijateljstva.

Kategorije i dimenzije analizirane u ovom radu prikazane su u sljedećoj tablici radi bolje preglednosti.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

U prostoru područja *Vršnjaci i slobodno vrijeme*, kao što je već bilo rečeno bavit ćemo se tematikom odnosa s vršnjacima i to primarno kroz cjeline/ područja: **prijatelji i društvo**. Kroz analizu intervjuja izdvojene su 4 kategorije u području **Prijatelji** i 6 kategorija u području **Društvo**.

PRIJATELJI

U cjelini/ području Prijateljstvo sudionici su govorili o tome kako doživljavaju prijateljstvo općenito, kako vide najbolje prijatelje, kakva očekivanja imaju od prijatelja te o svojim negativnim iskustvima s prijateljima.

Tablica 3: Primjer kodiranja

Izvorni tekst i određivanje jedinice kodiranja (podcrtano)	Kodovi 1. reda ključne riječi	Kodovi 2. reda dimenzije	Kodovi 3. reda kategorije	Kodovi 4. reda područja
Dobar...(smijeh)...pa dobar sam, veseo, druželjublji, svi vole ići sa mnom van zato jer nisam ono...ne izazivam, ne zafrkavam, ne šutim.	Veseo i omiljen u društvu			
Da, mislim imam ja više društva, poznam cijeli kvart, svima sam ono drag, svima vršnjacima... Pa ne, ne znam, društven sam, volim sa svima pričat, svi me znaju.	Društven Širok krug poznanstava Svima drag	Društven i aktivan	Doživljaj sebe u društvu	Vršnjaci i slobodno vrijeme

Prijateljstvo

Važnost prijateljstva i prijatelja djeca i mladi najviše opisuju i vezuju uz aspekt pomaganja: (*Prijateljstvo to je kad ti je teško, kad ti treba pomoć, prijatelj je onaj koji će ti u tom trenutku pomoć.* (26/ 40)¹; *Pomogne ti, pomogne da se riješiš tih problema* (36/ 40); *Pa za mene je prijatelj onaj koji će mi pomoći u svakoj mojoj situaciji, bilo teškoj ili dobroj* (6/40)). Aspekt pomaganja vidljiv je kroz izjave koje nalazimo u dimenzijama egocentrična perspektiva i sociocentrična perspektiva i uzajamnost. U ove dvije dimenzije mladi govore o jednosmjernoj pomoći koja se očekuje od prijatelja (*«Prijatelj...pa ne znam...ne smije izdavati tajne, prijatelja treba naći u nevoljama...Pa kad smo u nevolji onda prijatelj nam pomogne da se izvučemo iz nje i ne znam što još.»* (10/ 40); *«Koji će stat na moju stranu ako ću ja biti u nevolji, koji će me zaštititi, koji će mi bit ne znam...koji će uvijek imati vremena za mene, onako... »* (12/ 40); *«Onaj koji te podržava u svemu, kada imaš problema.»* (24/ 40);) ili o određenoj dvosmjernoj pomoći koja se manifestira kroz uzajamno pomaganje (*«Pa da mi uvijek pomogne kada mi je nešto potrebno, ja njemu, on meni.»* (17/ 40); *«Kad ima neko povjerenja u mene ili ja u njega, kad se dobro slažemo, kad idemo skupa van»* (21/ 40); *«Povezuje nas to što smo jedni prema drugima iskreni i što znamo da jedni na druge možemo uvijek računati.»* (23/ 40); *«Pa ići se tuč za prijatelja, ne izdavati prijatelja, izvlačit*

iz nevolja, pomagat jedan drugome i to je to. « (4/ 40). Osim pomoći spominju se i povjerenje i povjeravanje, te s tim u vezi dijeljenje i prihvaćanje od strane prijatelja što nalazimo u dimenziji povjerenje i iskrenost: (*«Imam puno prijatelja. Družimo se, pričamo, podijelimo nešto, požalimo se»* (37/ 40); *Biti prijatelj znači biti iskren prema drugoj osobi, cijeniti ju, prihvaćati razlike između sebe i te druge osobe kakve ima i naravno biti druželjublji, komunikativan i čuvati njegove tajne.»* (20/ 40);).

U tom kontekstu nalazimo i na izjavu u kojoj se kaže: *«Ja ne volim o tome pričati sa odraslima, to ja podijelim s nekim od svojih prijatelja, neću reći i gotovo.»* (22/ 40).

Najbolji prijatelj

Kategorija Najbolji prijatelj sadrži dvije dimenzije: opis najboljeg prijatelja kao oslonca u životu te opis najboljeg prijatelja kao osobe kojoj se dive.

U dimeziji prijatelji kao oslonac djeca i mladi govore o povjeravanju između najboljih prijatelja (*«Osobito? Imam...D., već smo tri godine prijatelji...Da i on meni sve govori.»* (10/ 40); *«Njemu sve kažem.»* (9/ 40)) te o određenoj sigurnosti da će im najbolji prijatelji pomoći (*«Apsolutno nerazdvojni...ovoga i tako ono, to su jedine dvije osobe za koje sam ja sigurna da bi u svakom trenutku, bilo šta da se dogodi da bi skočili za mene, isto kao i ja za njih.»* (15/ 40)).

U opisu najboljeg prijatelja kao osobe kojoj se dive mladi navode kako su ti njihovi prijatelji pametni, dobri učenici te procjenjuju da su dobri bilo u odnosu na njih same (*bio je uvijek za mene pred profesorima*(13/ 40)) ili u odnosu na sebe i

1 Broj označava broj intervjua u bazi podataka.

Tablica 4: Kategorije i dimenzije koje se analiziraju u radu

PODRUČJE VRŠNJACI I SLOBODNO VRIJEME	KATEGORIJA	DIMENZIJE
PRIJATELJI	Prijateljstvo	1. povjerenje i iskrenost 2. egocentrična perspektiva 3. sociocentrična perspektiva/uzajamnost
	Najbolji prijatelj	1. prijatelji kao oslonac 2. prijatelj kojemu se divi
	Očekivanja od prijatelja	1. uzajamnost i povjerenje 2. sigurnost, povjerenje, oslonac 3. obostrana potpuna raspoloživost 4. oslonac i podrška 5. bez očekivanja
	Negativna iskustva s prijateljima	1. razočarenje u prijatelje 2. nepovjerenje i nesigurnost 3. nezadovoljstvo vlastitim postupcima
DRUŠTVO	Doživljaj veze i partnerstva	1. obaveza 2. sigurnost 3. perspektiva 4. prijateljstvo 5. nedopuštena veza 6. dominacija 7. seksualno iskustvo 8. nepovjerenje 9. neobvezatnost (bez obveza)
	Kriterij izbora društva	1. škola 2. dom 3. susjedstvo 4. različite sredine 5. zajednički interes 6. starije društvo 7. oprez u izboru
	Doživljaj društva	1. loše društvo 2. pripadnost društvu i osjećaj sigurnosti 3. izuzetno važno
	Položaj u društvu	1. ravnopravnost u odnosima 2. različitost zbog obiteljske situacije 3. različitost u izgledu i ponašanju 4. odbačenost
	Doživljaj sebe u društvu	1. društven i aktivan 2. zabavljač 3. pomagač 4. pasivan 5. ovisno o društvu
	Odnos roditelja prema društvu i slobodnom vremenu	1. pozitivan 2. negativan 3. nezainteresiran/neupućen

svoje ciljeve (*dobar je, voli kad si nešto zacrta onda to mora napraviti (12/ 40)*).

Očekivanja od prijatelja

Govoreći o svojim očekivanjima od prijatelja izjave sudionika ovog istraživanja svrstane su u pet dimenzija: uzajamnost i povjerenje, sigurnost, povjerenje i oslonac, obostrana potpuna raspoloživost, oslonac i podrška te bez očekivanja.

Već na prvi pogled promatrajući samo nazive pojedinih dimenzija vidljivo je kako su povjerenje u i između prijatelja te oslonac koji pružaju prijatelji percipirani kao izuzetno važni. Uz povjerenje i u ovoj kategoriji kao i u kategoriji **Prijateljstvo** nalazimo i element povjeravanja: prijateljima se govore «tajne» i povjeravaju im se problemi. To se može potkrijepiti i njihovim izjavama iz dimenzija: uzajamnost i povjerenje, sigurnost, povjerenje i oslonac te oslonac i podrška.

«*Da se ja mogu osloniti na tog dečka, da me neće ni zeznuti.*» (19/ 40); «*Neko kome mogu reći sve...kome se mogu povjeriti...ko meni može nešto reći...*» (2/ 40); «*Da mogu imati povjerenja u njega, da možemo uvijek razgovarati o svemu, da me neće izdati, da ja neću njega izdati u nekim stvarima kad pričamo i to.*» (18/ 40); «*Da ti čuva tajnu, ne znam, za probleme, da se možeš njemu obratiti.*» (33/ 40); «*Pa kad imam neki problem da ga zajedno riješimo da se mogu povjeriti, da možemo nešto zajedno raditi.*» (7/ 40).

U izjavama koje se nalaze u dimenziji obostrana potpuna raspoloživost mladi govore o određenoj ekskluzivnoj posvećenosti prijatelja (*da u svakom trenutku, stalno budu uz mene, u svako doba*) te visokim gotovo idealističkim očekivanjima.

«*U svakom trenutku bit potpora, jednostavno, znat nekog saslušati, slušati, probat pomoć il bar pružit potporu. Jel teško...pa je, je...jer nije svatko u svakom trenutku spreman slušati il mislit na probleme drugoga* (15/ 40); «*Od svog društva očekujem da oni budu stalno uz mene i ja uz njih kad god treba i u dobru i u zlu, i u zabavi i u pijanstvu i u životnim odlukama.*» (23/ 40); «*Za mene znači biti prijatelj, u svako doba kad te prijatelj pozove, ili te savjet traži, kako bilo god tvoje raspoloženje, visoko, nisko, ti moraš njemu uvijek isto raspoloženje pokazati, prijatelj mora biti vjeran, ne smije te nikada izdati, jer kad te jednom izda to više nije pravi prijatelj. Dosta je teško nać takvog pravog prijatelja....*» (8/ 40). Iz izjava je također vidljivo da kod djece i mladih ipak postoji i svijest kako je teško nać takvog prijatelja ali i biti takav prijatelj.

U dimenziji bez očekivanja od prijatelja nalazimo jednu izjavu u kojoj se govori o teškoći davanja povjerenja prijateljima te se neimanje očekivanja može shvatiti na neki način i kao obrambeni mehanizam koji štiti od razočarenja: «*Ja ne očekujem od svojih prijatelja previše, nemam te svoje iluzije, o nečemu. Da bi ja stekla u nekoga potpuno povjerenje, to treba dosta vremena, tako u međuvremenu ako me neko povrijedi ne može me toliko povrijediti zato što ja jednostavno nisam očekivala niš previše znate ono što hoću reći...*» (6/ 40).

Negativna iskustva s prijateljima

Osim pozitivnih iskustava i opisa vezanih uz prijatelje nalazimo i na neke negativne doživljaje u vezi prijatelja. Ovu kategoriju definiraju tri dimenzije: razočaranje u prijatelje, nepovjerenje i nesigurnost te nezadovoljstvo vlastitim postupcima.

Dimenzija razočarenje u prijatelje na neki način usmjerena je na prebacivanje krivnje na prijatelje zbog prekida prijateljstva. Djeca i mladi govore o razočarenju u prijatelje u trenucima kada su ih oni na neki način «ostavili na cjedilu» bilo da se radilo o iznevjerenom povjerenju («*Razočarali su me to što me nisu dovoljno poznali, nisu znali zapravo kakva sam... i tako da su se odmaknuli od mene i počeli su se zapravo više vremena provoditi sa osobom koja ih je prije toga dok su se družili sa mnom jako živcirala i djelovala im je kao neiskrena osoba.* (20/ 40); «*To je sve puklo i palo u vodu zbog sto kuna..... znači pet godina prijateljstva ...ono dao bi i krv svoju njemu.*» (19/ 40)) ili o okrivljavanju za nešto što nisu učinili («*Ja dođem u školu i došle tamo te gospođe u školu kod nas i tužile nekog, on je rekao da je krivica na mene, pa je bilo par okršaja, pa je na kraju priznao da je on to napravio.*» (12/ 40)).

Pojedini mladi govore i o određenom nepovjerenju u prijatelje i nesigurnost u trajnost prijateljstva («*Moji prijatelji, sa mnom su kad god mi treba, al ja ne znam dal će to trajat tak dugo...i jesmo li si mi stvarno pravi. Mi si možemo govorit, ali u nesreći se prijatelj upoznaje.*» (23/ 40); «*Možda jednog dana se posvađamo.*» (10/ 40).

U dimenziji nezadovoljstvo vlastitim postupcima nalazimo samo jednu izjavu u kojoj se opisuje vlastita impulzivnost ali i žaljenje zbog toga («*Potuko sam se u pekari s kolegom koji radi s menom, to sam se pokajo, jer sam brzo poludio, nije mi toga trebalo*» (13/ 40).

Mnoge od izjava koje nalazimo u kategorijama u kojima djeca i mladi govore o prijateljima i prijateljstvu, a koje upućuju na važnost prijatelja u

njihovom životu, dodatno se mogu potkrijepiti kategorijom Najvažnije osobe u području O sebi. Na pitanje tko su njima najvažnije osobe djeca i mladi uglavnom navode članove uže i šire obitelji ali isto tako i prijatelje te partnere (Lebedina-Manzoni i Jeđud, 2007).

Također, govoreći o važnosti prijateljstva, u svom istraživanju o problemima i potrebama mladih u Hrvatskoj, na uzorku od 1905 ispitanika u dobi od 13 do 25 godina, Lugomer, Kamenov i Ljubotina (2001, prema Lebedina-Manzoni, 2007) između ostalih rezultata koji govore o vrijednostima mladih, kao vrijednost izdvajaju imanje dobrih i pouzdanih prijatelje te partnera s kojeg se voli i koji je oslonac u životu.

DRUŠTVO

U cjelini/ području Društvo izdvojene je analizom intervjuja 6 kategorija u koje su svrstane izjave u kojima sudionici govore o svom doživljaju veza i partnerstva, doživljaju društva vršnjaka, svog položaja u njemu, doživljaju sebe u društvu, kriteriju izbora društva te odnosu roditelja prema društvu i slobodnom vremenu.

Doživljaj veze i partnerstva

Prva kategorija kojom se bavimo unutar cjeline Društvo je Doživljaj veze i partnerstva. Ona se na neki način dobro nadovezuje na prijašnju temu prijateljstva zbog činjenice da mladi o svom odnosu s curom ili dečkom često govore upravo kroz aspekt prijateljstva ali i stoga što se partneri (cura/ dečko), uz obitelj i prijatelje često spominju i kao najvažnije osobe u njihovom životu. Kada govore o svojim dečkima/ curama tj. o vezama izjave mladih su vrlo šarolike tako da se u ovoj kategoriji nalaze sljedeće dimenzije odnosno mladi o vezama i svojim partnerima govore kroz aspekt obveze, neobveznosti, sigurnosti, perspektive, prijateljstva, dominacije, nepovjerenja, nedopuštenih veza te seksualnog iskustva.

U dimenziji veza kao obveza nalazimo dvije izjave koje govore o određenom pritisku da se s partnerom provodi (pre)velik dio vremena što zahtijeva i stanovita odricanja: «Moraš se odreć nekih svojih prijatelja, pa da ne bi bilo da ja njega varam ili tak nešto, moram cijelo vrijeme biti s njim kad izađem van, ne mogu otići sa frendicama van ovak malo...» (10/ 40); «Ne, imao sam curu od prije dva mjeseca...al mi se ne da više, stalno moram kod nje, pa s njom vani, pa s njom po dućanima, ma ne da mi se više, onda se umorim ja...Ništa, ja sam je

ostavio nije mi se dalo više biti s njom...hoću malo vremena za sebe.» (12/ 40). Kada govore o neobveznosti veza mladi najčešće izvještavaju o čestom mijenjaju partnera: «Mi imamo praktički bordel ono navečer vani možeš biti i sa mladima i sa starijima, kaj god hoćeš, kak ti se da, ak se malo napiješ onda ti je svejedno s kojom si.» (18/ 40); «Imam cura i tu u K. i u T. i u G. i u Gv., svagdje imam po više cura. Jedna drugu ne pozna i super. Idem s njima van i tako.» (22/ 40). Možda je zanimljivo da u ovoj dimenziji nalazimo samo izjave muških sudionika istraživanja. Djevojke nisu o partnerstvu i suprotnom spolu govorile kroz ovaj aspekt. U dimenziji nedopuštena veza pak nalazimo samo izjave koje daju djevojke iz kojih je vidljivo da se radi o vezama kojima su se protivili članovi njihove obitelji: «Tata je to zabranjivao, mislim saznao je i tak, njemu je isto je dosta puta zvao i prijetio mu, ne znam, mami i tati...» (15/ 40); «Ja sam rekla roditeljima da imam dečka i da želim biti s njim i rekla sam i tko je, onda se u biti brat nije slagao, u biti nije mogao podnijeti da njegova mala seka ima dečka i onda su počele svađe.» (23/ 40).

Iz ovoga nije nipošto namjera zaključiti kako je neobveznost veza i često mijenjanje partnera nešto što je svojstvenije mladićima u odnosu na djevojke isto kao i da su nedopuštene veze nešto što je svojstvenije djevojkama u ovom uzorku. Jedna od pretpostavki mogla bi biti kako se radi o nazovimo to «rodnoj perspektivi» i orijentaciji u našem društvu te su mladići možda skloniji i otvoreniji izvještavati o mijenjanju partnera dok su djevojke još uvijek percipirane (posebice od strane muških članova svoje obitelji) kao «one koje treba zaštititi».

U sljedeće tri dimenzije (sigurnost, perspektiva, prijateljstvo) može se očitati određena važnost koja se pridaje vezi te zadovoljstvo njome. Kada govore o svojim partnerima i vezi kroz ove dimenzije koriste izraze koji dočaravaju pozitivni emocionalni naboj (*najviše me veseli ljubav; najbolje bi bilo recimo to što sam s curom; super mi je*). U ovim dimenzijama mogu se primjetiti slične izjave i poruke koje se provlače kroz njih: podrška, oslonac, potpuna posvećenost te pomaganje od strane partnera («Najviše me veseli ljubav, kada sam zaljubljena i kada imam nekoga. I kada imam nekoga konstantno uz sebe, kada ga mogu svaki dan imati, nije bitno koliko, samo da je svaki dan tu, kada ga trebam.» (32/ 40); «Imam malo čvršću vezu, ali...pa s dečkom, dosta dugo smo skupa, pa biti će za mjesec dva godina dana, shvaća me, želi mi pomoći, uvijek mi pomaže, uvijek je bio uz mene dok sam imala probleme» (5/ 40).

Iste poruke mogu se primjetiti i kada govore o prijateljstvu. Budući da i tzv. romantične veze zapravo možemo, posebno kada se radi o adolescentima, svrstati u područje odnosa s vršnjacima ovakve su izjave i za očekivati. Ovakvo gledište možda i sami sudionici istraživanja najbolje potkrepljuju svojim izjavama u kojima svoje partnere zaista i opisuju kao najbolje prijatelje: „*Prije svega, on je meni prijatelj, zbilja, jer ja njemu mogu sve reći i nije to samo mi smo cura i dečko pa idemo mi vani, nego je to baš ono, on zna sve o meni i...*» (40/ 40); «*Mogu joj sve reći, kao najboljem prijatelju, ona mi je ko najbolji prijatelj.... ne znam...*» (9/ 40).

Izjave mladih iz ovog istraživanja poklapaju se s onim što kažu Hendrick i Hendrick (1993, prema Furman, 2002) o tome da studenti opisuju svoje romantične veze najčešće kroz aspekt prijateljstva (dva puta češće nego kroz bilo koji drugi aspekt uključujući strast) a polovina njih izjavljuje kako im je partner najbolji prijatelj. Isto tako i Feiring (1996, prema Furman, 2002) navodi kako 15- godišnjaci kao prednost imanja dečka/ cure navode druženje, intimnost i podršku.

No, s druge strane u dimenziji veza kao perspektiva nalazimo na jednu izjavu kroz koju je vidljivo da pojedini mladi rade razliku između veze i prijateljstva te da se veza i partner vide kao drugačija «vrsta» ljubavi i povezanosti nego što je to prijateljska: «*Ipak to je osoba koju volim i do koja mi je najviše stalo...prijatelji su prijatelji, to je prijateljska ljubav, recimo, ali ovo je nešto više ine znam stvarno, čak i znamo pričati o budućnosti s curom .. i ne znam...*» (8/ 40).

Sljedeće dvije dimenzije (nepovjerenje i dominacija) sadrže svaka po jednu izjavu. U obje dimenzije možemo iščitati svojevrstu preokupiranost sobom («*Ja sam tako u svom filmu, uvijek dečki govore da sam ja ko neka enigma, neka zagonetka, nikad ne zna se šta se meni po glavi mota tog trenu.*» (26/ 40)); «*Super bi to bilo kad bi se ja sad s dečkom lijepo slagala, al meni svaki dečko tvrdi da sam ja u vezi nekakva šefica, da sve mora biti po mome, dobro u principu dosta je tak, al ja si tu ne mogu pomoć, al ja kad kažem da sve mora biti po mom, ja ne gledam sad da je to u moju korist, nego gledam za oba dvoje, da je i njemu dobro i meni prilagodljiv.*» (39/ 40) .

Posljednja po redu dimenzija u ovoj kategoriji u sebi sadrži izjave mladih u kojima govore o svojim seksualnim iskustvima. Ove izjave su sadržajno relativno siromašne, mladi uglavnom govore o tome da su imali seksualna iskustva: «*Jednom sam imao*

seksualne odnose. U lijepoj su mi uspomeni.» (3/ 40); «*Da. Ma, imala sam ja dosta dečki, a samo s jednim sam spavala*» (37/ 40).

Kriterij izbora društva

U kategoriji Kriterij izbora društva nalazimo sljedeće dimenzije: škola, dom, susjedstvo, različite sredine, zajednički interes, starije društvo i oprez pri izboru.

Djeca i mladi, sudionici ovog istraživanja izabiru prijatelje i društvo u svojim uobičajenim okruženjima- tamo gdje se i odvija njihov život: u školi, u susjedstvu, u domu, u sferi slobodnog vremena ili u različitim sredinama odnosno u gotovo svim ranije navedenim sredinama (i u školi, i u domu i u susjedstvu).

«*Stekla sam do sada u srednjoj školi...najviše u školi, da vam kažem. Tamo sam ih stekla i mislim da će to biti ipak ne tako brzo raskidljiva veza, više nego ako upoznaš nekog prijatelja u kafiću.*» (20/ 40); «*I u razredu i doma, izvan škole i izvan doma. Iz osnovne sam ostala s prijateljima.*»(25/ 40); «*Upoznao sam ga recimo u domu, žive sa mnom dva prijatelja ..koji sa mnom stanuju...neki sa mnom stanuju.*» (8/ 40); «*Neki su tamo sa mog kvarta, neki su iz drugog kvarta...ima ih puno.*» (29/ 40); «*Imam prijatelja iz...prijatelja sam upoznao u domu, di sam živio, u D. Imam prijatelja sad u stambenoj, imam prijatelje iz razreda, imam iz osnovne škole prijatelje.*»(19/ 40); «*Pa upoznajem ih u društvu...recimo kao što su bile škole, domovi, stambena zajednica i ako idem s prijateljima van onda ih upoznajem ovako.*» (6/ 40).

Također govoreći o svom «društvu», o vršnjacima s kojima se družu govore o njima kao o svojim prijateljima.

U dimenziji zajednički interes, iz izjava djece i mladih vidljivo je kako se određena društva biraju i prema sličnosti interesa u sferi slobodnog vremena («*A neki su postali tako ko ja skejteri, neki ovak, vidim ih po gradu, pričam s njima, odem na sok, na kavu, šta ja znam, znam jednog prijatelja s njim se stalno viđam.*» (12/ 40); «*A imam i prijateljice sa nogometa.*» (38/ 40)) te prema sličnosti u odnosu na neke osobine i obilježja («*Moje društvo čini najviše cure, ne volim biti u muškom društvu.*» (31/ 40); «*Ne slažem se baš s nekim tko se puno razlikuje od mene.*» (40/ 40)).

Neka djeca i mladi biraju i društvo starijih od sebe, što nalazimo u dimenziji starije društvo. Uglavnom se radi o društvu koje upoznaju preko

starije braće i sestara ili preko posla («Uvijek se družim sa starijima, to me jako veseli što kontaktiram sa starijima od dvadeset pa i trideset godina. Mnoge prijatelje sam upoznao preko mog šefa iz pekare.» (13/ 40); «Zato što inače ovak imam starije društvo, sa sestrom, u sestriinom sam društvu, i tak da sam u starijem društvu, bolje mi je.» (9/ 40). Mlade sudionike ovog istraživanja veseli što se kreću u starijem društvu bilo da ih procjenjuju «pametnijima» od svojih vršnjaka («... svi su pametniji, znaju sve...i neće ono neku glupost napraviti... (9/ 40);) bilo da se osjećaju na neki način zaštićenima i prihvaćenima («Ja se družim s ovim velikima. Svi se tamo družimo. I starije cure me prihvaćaju.» (16/ 40); «Zato što poznajem stariju ekipu i znaju da ako me netko dira da će imati problema sa starijima.» (9/ 40)).

U dimenziji oprez pri izboru nalazimo jednu izjavu koja govori o tome kako se prijatelji izabiru prema nekim svojim unutarnjim kvalitetama (dobra duša) te je vidljivo i određeno promišljanje i vrijeme za prihvaćanje nekoga kao prijatelja:

«Pa gledam kakvi su, promatram ih. Nije bitna ljepota, vidim koji su dobre duše. Ne može meni baš svatko biti prijatelj. Nisam ja tu neki profesionalac. Ja imam svoj ukus.» (24/ 40)

Doživljaj društva

Govoreći o doživljaju svog društva sudionici ovog istraživanja govore o vlastitom osjećaju pripadnosti društvu i određenom osjećaju sigurnosti koji dobivaju time te slično kao i u ranijim kategorijama kada pričaju o prijateljima spominju pomoć, zajedništvo i druženje: «Zna mi jedan dečko malo pomoć i oko škole i oko učenja i tako, a ovi drugi isto znaju, kad znamo svi zajedno napraviti glupost neku, onda nas policija uhvati ili nam roditelji saznaju, onda izvlačimo jedan drugoga, kažemo ne nije on to napravio, to su drugi napravili a mi smo kao tek sad došli, ovo-ono i tak izvalčimo jedan drugoga.» (29/ 40); «Puno, ja ne znam što bi ja bez društva...pa ne znam, oni su uvijek sa mnom i kad imam doma problema i kad imam u školi, uvijek su oni sam mnom, uvijek oni sa mnom razgovaraju, stvarno su uvijek sa mnom.» (39/ 40); «Sa vršnjacima se slažem jako dobro, mogu s njima razgovarati o svemu, sigurna sam da mi neće odmoći, nego pomoći.» (7/ 40).

U dimenziji doživljaja društva kao izuzetno važnog za njih djeca i mladi govore o osjećaju kako ne bi mogli biti sami bez prijatelja: «Druženje, to je jako važno, bar ja to tako smatram zbog toga što

ne može čovjek biti sam na svijetu, mora se družiti s drugim ljudima. Ne može opstat sam, nema šanse.» (23/ 40); «Volim društvo, volim prijatelje, ja nikad ne mogu bit sama, ja ne znam, ja bi umrla da sam sama, da sam bez prijatelja» (26/ 40).

Neki mladi govore o svom društvu kao o lošem, čak ga opisuju kroz termin najgoreg što potkrepljuju činjenicama da se u njihovom društvu prekomjerno konzumira alkohol te da se «upada u nevolje»: «Većinom moji frendovi ja mislim da oni više nemreju nikud prejeti bez toga da sa sobom uzmeju 20 litri vina. Družim se s onima najgorima i tak...Najgori...bad boys. Na primjer kad idemo mi po hodniku, na hodniku nemate nikoga, ono dođemo u hodniku i nadjedamput svi u razred» (28/ 40); «Da, ja sam uvijek u najgorem društvu. Pa ne znam, da uvijek u neke nevolje upadnem.» (9/ 40).

Položaj u društvu

Kategorija Položaj u društvu čine četiri dimenzije: ravnopravnost u odnosima, različitost zbog obiteljske situacije, različitost u izgledu i ponašanju te odbačenost.

U dimenziji ravnopravnost u odnosima naglašen je aspekt jednakosti i dobrih odnosa sa svima te dobre komunikacije i prihvaćanja: «Ravnopravni, svi smo jednaki. Pa ravnopravan sam. Pa vole me, kako bi rekao, pa vole me.» (17/ 40); «Dobro se snalazim, vole me, i dobro me prihvaćaju.» (2/ 40); «Svi smo si super stvarno, nismo bili složni tolko, ali uvijek smo, uvijek se mogu na nekog osloniti, imam najbolje prijateljice, njima se mogu povjeriti.» (25/ 40).

Sljedeće dvije dimenzije govore o osjećaju različitosti u odnosu na vršnjake i to u odnosu na svoju obiteljsku situaciju («Različita sam po tome što cjelokupna situacija doma me promijenila i po tome se to kuži u društvu i vidi se ono da smo različiti zbog svega tog stanja.» (23/ 40); «Ja mislim da nisam ono u svojem razredu jedina koja ima takve probleme, ima još djece koja su djeca rastavljenih roditelja ili djeca kojima je roditelj invalid domovinskog rata tako da mislim ono da se, da se ne razlikujem baš, ali razlike ima.» (38/ 40)) te u odnosu na svoj izgled i ponašanje («Ja sam u mnogočemu drugačiji. U oblačenju, volim nositi usko, u frizurama, u jeziku.» (24/ 40); «Pa ja sam drugačija od ostalog razreda...vole se svađati s razrednicom, neće odgovarati kada trebaju, šta još, ne vole posuditi nekome na primjer kunu, kunu i 50 lipa. Ja svima posudim i makar onima s kojima se ne družim.» (31/ 40).

I dimenzija odbačenost na neki način također govori o različitosti od vršnjaka samo s lošijim posljedicama na njihovu prihvaćenost: «Mene su svi zvali djetinjast, svi su me tukli u osnovnoj školi, stalno sam dobivao batine mada nisam bio kriv.» (13/ 40); «Svakakvi, ja sam čak izašla iz razreda i ono lupila vratima, bez veze su okrivljavali i tak. Ah, neke cure su tam pričale, ona me je okrivljavala.» (27/ 40); «Samo u tome je problem što nitko neće sjediti sa mnom, ja sam sama u zadnjoj klupi.» (31/ 40)

Slične izjave i naznake o osjećaju različitosti te s tim u vezi prihvaćenosti ili neprihvaćenosti od strane vršnjaka nalazimo i u području Škola i to u kategoriji Položaj među vršnjacima u školi. Analizirajući područje Škole na istom ovom uzorku, Jedud, Lebedina-Manzoni i Novak (2006) zaključuju kako se može govoriti o: povezanosti i pripadanju s jedne strane (dobri odnosi te davanje međusobne pomoći i podrške), te s druge strane nedostataka povezanosti i pripadanja koji se najčešće očituje kroz doživljaj različitosti od vršnjaka koji je kod neke djece i mladih može biti toliko intenzivan da izbjegavaju boravak u školi i susretanje s vršnjacima. Tako i Goleman (1995) navodi kako je napuštanje škole kod djece koju su vršnjaci odbacili (dakle djeca koja nisu prihvaćena) je između dva i osm puta veća nego kod djece koja imaju prijatelje u školi. Autor navodi istraživanje (Asher i Gabreil, 1989) koje je pokazalo kako je 25 % djece koja su bila nepopularna u osnovnoj školi prekinulo školovanje prije završetka srednje škole, dok je taj dio ukupno među svom djecom iznosio 8 %.

Doživljaj sebe u društvu

O tome kako doživljavaju sebe u društvu svojih vršnjaka (prijatelja) izjave djece i mladih najviše govore o njihovoj društvenosti i aktivnosti (*društven, aktivan, druželjubiva, zabavna, uvijek sam za akciju*) kao što pokazuju izjave iz dimenzije društven i aktivan. Djeca i mladi govore o vlastitoj komunikativnosti (volim razgovarati, volim se šaliti, zezati) te naglašeno o veselju i dobrom osjećaju u društvu vršnjaka (vesela sam kad sam u društvu).

«Društven, ak sam ja povučen, ovog drveta nema tu. Aktivan sam, kad svi nekaj rade i ja pomognem, kad niko niš ne radi onda, kaj ni ja ne radim.» (11/ 40); «Društven, društven i bučan. Uvijek, ne znam, uvijek pričamo svi, zezamo se i tako, šalimo se na tuđi račun i jedan drugog zezamo.» (14/ 40); «Ja sam vesela kada sam u društvu, pokušavam se

zabaviti i tako. Kada sam sa prijateljima, zafrkavamo se, pričamo viceve, svi se slažemo, svi smo jednaki.» (37/ 40).

Dimenzija u kojoj se govori o doživljaju sebe kao zabavljača u društvu slična je dimenziji društven i aktivan, samo što je ovdje naglašenija komponenta i uloga zabavljanja drugih: «Zabavljač, ma da zezam druge ljude. Da (po čemu to zaključuješ)...uvijek me svi, uvijek, uvijek ak mama ne poludi na dan koliko me zovu da idem van. Zašto, ne znam...zato što sam duhovit i tako i zato što volim se zezat s njima, što radim nešto što oni ne bi se.» (12/ 40); «Pa ja sam jako društven, baš i nisam tih...ovoga...volim da me se čuje. ...da me se vidi...ne znam...ovoga...vjerovatno sam dečkima jako zabavan.» (19/ 40).

Važnost pomaganja među prijateljima prema percepciji djece i mladih u ovom istraživanju provlačila se gotovo kroz sve kategorije unutar teme Prijatelji. Pomoć se ponovno spominje i u ovoj dimenziji kada djeca i mladi govore o sebi kroz ulogu pomagača u društvu: «Kada je netko ima probleme, volim porazgovarati s time i naravno, mislim s osobom tom porazgovarati o tom problemu, pokušati mu dati savjet na najbolji mogući način što mogu i naravno na kraju volim nešto smiješno reći ono izokrenut neke stvari na smijeh, na lakšu stranu, tako da i osoba se malo opuštenije osjeća.» (20/ 40); «Volim davat savjete, volim pomoć zapravo meni...kad ja mogu nekom pomoć, ne znam, ja sam sretan ako to mogu.» (8/ 40).

Pomaganje drugima/prijateljima je nešto što vole i što ih kako kažu «čini sretnima». Izjave u cijeloj ovoj kategoriji idu u prilog svemu ranijem rečenom o tome koliko je društvo vršnjaka za djecu i mlade važno te kako je to sfera u kojoj se osjećaju dobro, prihvaćeno i na neki način kompetentno (svima sam drag, svi vole ići sa mnom van).

Neka djeca i mladih izvještavaju i o pasivnoj ulozi u društvu vršnjaka. Ovakve izjave nalaze se u dimenzijama pasivan i ovisno o društvu.

Govoreći o pasivnoj ulozi djeca i mladi to uglavnom čine na način da sebe procjenjuju kao povučene osobe. Ponekad ta pasivnost i povučенost ovisi i o društvu u kojem se nalaze, tako da je ona izraženija kod upoznavanja novih ljudi: «Vidi se da sam onak jako povučena, sramežljiva, ali ne znam, ono, kad se dosta upoznamkad se uklopim...onda...» (1/ 40); «Dobro, ono, prije ono kad sam bila manja dosta sam bila šutljiva, danas ono, prvo kad sam s nekim nepoznatim, prvo malo šutim, ono, mislim to mi je navika.» (15/ 40); «Pa malo tiši,

kad dođe neko novi u društvo onda šutim dok se ne upoznamo.» (33/ 40).

Ponekad je ta povučena vezana i uz prisustvo vršnjaka suprotnog spola kao što nalazimo u jednoj izjavi: *«Vesela, šta ja znam, volim pričat, zezam se...opuštena, ne znam ne baš uvijek opuštena, nekad sam i napeta ali recimo to je više što se tiče dečkiju.» (30/ 40)*

Odnos roditelja prema društvu i slobodnom vremenu

U kategoriji Odnos roditelja prema društvu i slobodnom vremenu izjave djece i mladih rasporedene su u tri dimenzije: pozitivan odnos koji je zastupljen s jednom izjavom (*«Sviđaju im se jako moji prijatelji...oni znaju sve čime se ja bavim.»(23/ 40)*), negativan odnos (*«Moj bedasti očuh i moja bedasta mama ne vole to društvo, kažu da oni mene budu na zlo.» (24/ 40); «Ne paše im niti kada meni netko dođe, onda oni prigovaraju zašto se baš sa tim družim, niko im ne paše, nikad im nije prav.» (37/ 40) te nezainteresiranost/ neupućenost («Mislim mama još nije upoznala, zapravo tata ne zna nikog od mojih prijatelja jer prijatelji ne dolaze, nikad nisu dolazili doma. (30/ 40); «(Dal tvoja majka zna kako ti provodiš slobodno vrijeme?) Ne zna, nit me je pitala.» (36/ 40).*

Jedan od zaključaka iz ovako rijetkih izjava koje se odnose na odnos roditelja prema društvu vršnjaka i slobodnom vremenu može upućivati na to da roditelji nisu osobito upoznati s kim se njihova djeca družu te koliko su im njihovi vršnjaci važni. Obitelj i vršnjaci su dvije kako kaže literatura najvažnije socijalne arene (Cooley, 1909, prema Bukowski i Hoza, 1989) i trebali bi biti što je moguće više povezani. Ta povezanost mogla bi se postići većim uključivanjem roditelja i većom zainteresiranošću za sfere slobodnog vremena i društva. No, možda je ipak u našem društvu još uvijek veći naglasak stavljen na neke objektivne pokazatelje i područja uspjeha kao što je škola i posao a manje se brine o subjektivno dobrom osjećaju i pripadnosti grupi vršnjaka.

Zanimljiva je ta sprema između obitelji i vršnjaka i kroz neke primjere iz literature. Tako su Allès-Jardel i sur. (2002) proveli istraživanje na uzorku osnovnoškolske populacije u Francuskoj i zaključili kako djeca iz obitelji gdje roditelji imaju laissez-faire stil imaju kvalitetnija prijateljstva. Jedno od objašnjenja koje autori navode je kako djeca iz takvih obitelji imaju viši stupanj autonomije, češće su prepuštena sama sebi do te mjere da su

njihovi odnosi s roditeljima, iako lišeni konflikta, manje ispunjavajući pri čemu ta djeca kao neku vrstu kompenzacije, ulažu više energije u odnose s vršnjacima. Isto tako Guaze i suradnici (1996, prema <http://family.jrank.org>) navode kako prijateljstva mogu kompenzirati neadekvatne obiteljske odnose. Adolescenti koji žive u obiteljima s niskom kohezivnošću ali imaju bliske i podržavajuće prijatelje imaju jednaku razinu samovredovanja i socijalne kompetencije kao i njihovi vršnjaci iz kohezivnih obitelji (Guaze i sur., 1996).

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sam naslov ovog rada govori o namjeri da se razmotri značaj vršnjaka kroz percepciju djece i mladih. Odnosno, fokus je stavljen na to kako djeca i mladi doživljavaju svoje vršnjake, na koji način govore o prijateljima i prijateljstvu, kako prezentiraju načine i sadržaje druženja s vršnjacima te kako vide sebe u društvu vršnjaka.

Osvrćući se na teme koje su djeca i mladi kroz cijelo istraživanje, odnosno kroz sva socijanopedagoška područja najviše spominjali i o njima govorili, Žižak (2007) navodi kako su najviše elaborirane teme u sljedeća 4 (od ukupno 10) područja: **Obitelj, Intervencije, Vršnjaci i slobodno vrijeme** te **O sebi**. U području **Vršnjaci i slobodno vrijeme** kodirane su 472 izjave od ukupno 3119 u svim područjima. Ovi numerički pokazatelji o broju kodiranih izjava a i širina kategorija i dimenzija unutar ovog područja jasno govore da i djeca i mladi, sudionici ovog istraživanja, očito procjenjuju vršnjake kao važan dio svojeg života, kao što ih procjenjuju i znanstvenici i stručnjaci što je vidljivo kroz uvodni pregled literature.

Kroz analizu kategorija i dimenzija vezanih za cjeline/ područja **Prijatelji i Društvo** dobivena je određena konceptualna razina razmišljanja i doživljaja vezanih uz prijateljstvo i društvo vršnjaka. Konkretna razina tj. praktično očitovanje važnosti vršnjaka (prijatelja i društva) u svakodnevnom životu vidljivo je kroz analizu drugih područja. Tako se vršnjaci spominju i u sljedećim područjima:

O sebi- kroz opis vršnjaka kao najvažnijih osoba te opis svakodnevnih aktivnosti i druženja s vršnjacima koje vesele djecu i mlade (Lebedina-Manzoni i Jedud, 2007; Matrica kodova, 2006)

Djetinjstvo- kroz opise igre i zabave u sjećanjima iz djetinjstva (Koller-Trbović i Kalčić-Galeković, 2005, Matrica kodova, 2006)

Škola- kroz osjećaj pripadnosti i odbačenosti od vršnjaka (Jedud, Lebedina-Manzoni, Novak, 2006)

Slobodno vrijeme- kroz opise provođenja slobodnog vremena u razgovoru i druženju s vršnjacima (Jedud i Novak, 2006)

Poremećaji u ponašanju- kroz opis poremećaja u ponašanju koji se javljaju u ili zbog društva vršnjaka: bježanje (od kuće i iz doma, markiranje) te opis utjecaja društva na pojavu neprihvatljivog ponašanja (Matrica kodova, 2006)

Budućnost- kroz perspektivu veza i partnerstva u ciljevima i planovima za budućnost (Žižak, Koller-Trbović, Jedud, 2004, Matrica kodova, 2006)

U ovom radu unutar područja **Vršnjaci i slobodno vrijeme**, izdvojene su dvije međusobno povezane cjeline: prijatelji i društvo koje odgovaraju aspektima proučavanja odnosa s vršnjacima koji se spominju u literaturi a to su: prijateljstvo i vršnjačka grupa.

Sažimajući poruke koje šalju djeca i mladi a odnose se na važnost vršnjaka možemo prepoznati kako druženje s vršnjacima, djeca i mladi procjenjuju kao važno i «dobro za sebe». O sebi u društvu vršnjaka govore uglavnom kao o aktivnoj i društvenoj osobi. Kao glavne komponente (pa i vrijednosti) prijateljstva i druženja navode se **poma-ganje i podrška** te **povjeravanje** (dijeljenje misli i osjećaja) i **povjerenje** u prijatelje.

Slične zaključke nalazimo i u drugim domaćim i stranim istraživanjima. Way i Pahl (1999) u svojoj kvalitativnoj studiji o značajkama prijateljstva kod urbanih mladića spominju tri ključna obrasca prijateljstva: **dijeljenje tajni**: (povezano s dijeljenjem misli i osjećaja te fizičkom i emocionalnom zaštitom), **dijeljenje zabave** (smijeh, šale, zabava tj. osjećati se dobro s prijateljem, uživati u aktivnostima) te **bojazan od izdaje** (nepovjerenje u prijatelje što je povezana ne samo sa strahom da budu izdani nego i sa zabrinutošću da ih se ne poistovjećuje s "krivim društvom"). Way i Pahl (1999) tako zaključuju kako sudionici vrednuju i žele prijateljstva temeljena na intimnosti te dijeljenju misli i osjećaja. Čak i kad spominju zabavu kao obrazac prijateljstva, zapravo govore o bivanju zajedno, što znači da sama aktivnost nije sama sebi svrhom nego je to vrijeme provedeno s prijateljem. Nadalje, u istraživanju na populaciji mladih na razini cijele Hrvatske, Ilišin i sur. (2002) navodi kako je primarni interes mladih u Hrvatskoj vezan uz uz sferu privatnosti što podrazumijeva prijateljstva, zabavu i razonodu te je dominantan tzv. urbani kulturni obrazac provođenja slobodnog vremena temeljen na izlascima i druženju. Rapuš-Pavel (1999) također, na temelju intervju s odgajanicama jednog Odgojnog zavoda u Sloveniji, kao kategorije unutar područja

Vršnjaci i društvo, izdvaja zabavu, povjerenje, razgovor, razumijevanje, pomoć, humor, opuštanje, trošenje novaca te trošenje vremena (ne raditi ništa). Kako autorica navodi najveći broj djevojaka govorio je o zabavi, opuštanju, povjerenju i razgovoru.

U zaključku se valja osvrnuti i na drugi dio naslova koji govori o pristupu korištenom u ovom istraživanju. Radi se dakle o kvalitativnom pristupu i kvalitativnoj obradi podataka. Ovakav pristup omogućava, kako kažu Hitchcock i Hughes (1998 prema Sagadin, 1991) dobivanje informacija iz prve ruke o socijalnom svijetu sudionika istraživanja. Na taj način, kao istraživači imamo veću mogućnost biti uključeni i usredotočeni na ono što naši sudionici govore i rade. Baveći se kvalitativnim pristupom, često se u tekstovima raznih autora može pročitati kako je takav pristup zapravo „umjetnost da se čuju podaci“. Istraživač i sudionici istraživanja imaju prilike razviti pomalo specifičan odnos kroz proces prikupljanja podataka, te kasnije kroz analizu podataka. U analizi podataka javlja se i dodatna specifična interakcija istraživača i podataka. Podaci nisu „sakriveni“ iza brojeva nego su stalno živo prisutni kroz riječi i izjave sudionika istraživanja. Na ovaj način kao da sudionici istraživanja komuniciraju s istraživačem i tijekom obrade podataka. Tako, vezano uz kvalitativnu analizu intervju a i kodiranje važno je napomenuti kako se u prvotnom kodiranju htjela postići i dobiti širina doživljaja i opisa djece i mladih. No, naknadnom analizom kategorija i dimenzija pokazalo se kako su neke dimenzije mogle biti sažete pod istim nazivom jer govore o sličnim stvarima dok njihova specifičnost nije toliko istaknuta. Primjerice, u ovom području, kada govore o Očekivanjima od prijatelja, u najvećoj mjeri djeca i mladi spominju povjerenje i podršku koje su kodirane kroz tri različite dimenzije (uzajamnost i povjerenje, sigurnost, povjerenje i oslonac te oslonac i podrška).

Sljedeća stvar koja se javlja kod analize podataka je vezana uz slikovitost izvornih poruka djece i mladih, njihovu širinu i emocionalnu obojenost koja u nekim trenucima preplavljuje „radni prostor“ istraživača. Dilema pri pisanju ovog rada bila je sljedeća: prikazati što više direktnih izjava djece i mladih ili koristiti tek poneku koja dobro prikazuje poruke koje proizlaze iz pojedinih kategorija i dimenzija. U ovom radu na neki način tražio se srednji put, tako da na mjestima gdje su opisi djece i mladih posebno zanimljivi, široki i emocionalno obojeni dao se prikaz većine izjava, dok je u ponekim kategorijama i dimenzijama bilo moguće ilustrirati rečeno samo ponekim dijelovima izjava.

LITERATURA

- Allès-Jardel, M., Fourdrinier, C., Roux, A., Schneider, B.H. (2002): Parents' structuring of children's daily lives in relation to the quality and stability of children's friendships, *International Journal of Psychology*, 2002, 37 (2), 65-73, <http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/pijp/2002/00000037/00000002/art00001>
- Bašić, J. (2002): Rizični i zaštitini čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži (u): Bašić, J., Janković, J. (ur): Rizični i zaštitini čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 31-45
- Bukowski, W.M., Hoza, B. (1989): Popularity and Friendship: Issues in Theory, Measurement, and Outcome (u) Berndt, T.J., Ladd, G.W. (ur): *Peer Relationship in Child Development*, Wiley- Interscience Publication, John Wiley&Sons, Inc., New York, str. 15-45
- Conger, J.J. (1991): *Adolescence and Youth: Psychological Development in a Changing World*, Harper Collins Inc., New York
- Etički kodeks istraživanja s djecom. // *Dijete i društvo* 5, 1(2003), 139-154
- Furman, W. (2002): Friends and Lovers: The Role of Peer Relationships in Adolescent Romantic Relationships, University of Denver (<http://www.du.edu/psychology/relationshipcenter/ROLE.PDF>)
- Goleman, D. (1995): *Emocionalna inteligencija, Mozaik knjiga, Zagreb*
- Hartup, W. W.(1992): *Having Friends, Making Friends, and Keeping Friends: Relationships as Educational Contexts*. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education Urbana IL, <http://www.ericdigests.org/1992-3/friends.htm>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Friendship>
- [http://family.jrank.org/pages/1264/Peer-In»uence-Family-Relationships-Peer-In»uence.html](http://family.jrank.org/pages/1264/Peer-In%uence-Family-Relationships-Peer-In%uence.html): Family Relationships and Peer In»uence
- [http://www.healthofchildren.com/Encyclopedia of Children's Health: Infancy through Adolescence](http://www.healthofchildren.com/Encyclopedia_of_Children's_Health:_Infancy_through_Adolescence)
- http://www.psy.cmu.edu/~rakison/POCDclass20_2006.htm
- <http://www.urbanext.uiuc.edu/familyworks>
- Ilišin, V., Radin, F. (2002): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Jedud, I., Lebedina-Manzoni, M., Novak, T. (2006): Elementi školskog uspjeha/ neuspjeha kroz perspektivu djece i mladih s poremećajima u ponašanju, *Zbornik povzetkov 3. slovenskega kongresa socialne pedagogike*, Združenje za socijalno pedagogiko- Slovenska nacionalna sekcija FICE, Ljubljana, str. 49-57.
- Jedud, I., Novak, T. (2006): Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju- kvalitativna metoda, *Revija za sociologiju*, Br. 1-2, 77-90.
- Karcher, M. (2005): *Cross-Age Peer Mentoring (u) DuBois (ur): Handbook of Youth Mentoring*, Sage Publications, New York
- Keeler, S. (2006): Children's peer relationships have enormous influence, Arizona State University, http://www.eurekalert.org/pub_releases/2006-01/asucpr012406.php
- Koller-Trbović, N., Kalčić-Galeković, L.J.(2005): Pogled na vlastito djetinjstvo djece i mladih s poremećajima u ponašanju ili u riziku na razvoj poremećaja, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 41, Br. 1, Zagreb, str. 3-16.
- Lacković-Grgin, K.(1994): *Samopoimanje mladih*, Naklada Slap, Jastrebarsko
- Lebedina-Manzoni, M. (2007): *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*, Naklada Slap, Jastrebarsko
- Lebedina-Manzoni, M., Jedud, I. (2007): Slika o sebi djece i mladih s poremećajima u ponašanju u procesu procjene potreba i planiranja tretmana, *Socialna pedagogika (u tisku)*
- Lebedina-Manzoni, M., Ricijaš, N (2007): *Vršnjački utjecaj kod adolescenata*, Napredak, Zagreb (u tisku)
- Matrica kodova (2006) (u): Koller-Trbović i Žižak (ur.): *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup; Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu*
- Maxwell, K.A. (2000): *Do friends matter? The role of peer influence on adolescent risk behavior*; University of Pennsylvania, <http://repository.upenn.edu/dissertations/AAI9989625/>
- Parker, J.G., Gottman, J.M. (1989): *Social and Emotional Development in a Relational Context: Friendship Interaction from Early Childhood to Adolescence (u) Berndt, T.J., Ladd, G.W. (ur): Peer Relationship in Child Development*, Wiley- Interscience Publication, John Wiley&Sons, Inc., New York, str. 95-131.
- Rapuš-Pavel, J. (1999): *Samoprezentacija mladostnikove življenske lege - pomen aktivne participacije mladostnika v procesu socialnopedagoške diagnoze*, Magistrski rad, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Rot, N. (1983): *Psihologija grupa*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Sagadin, J. (1991): *Kvalitativno empirično pedagoško raizskovanje*, *Sodobna pedagogika*, 7-8, 343-355., *Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije*, Ljubljana

- Underwood, M.K. (2003): *Social Agression among Girls*, The Guilford Press, New York, London
- Vasta, R., Haith, M., Miller, A. (1998): *Dječja psihologija*, Naklada Slap, Jastrebarsko
- Way, N., Pahl, K. (1999): *Friendship Patterns Among Urban Adolescent Boys- A Qualitative Account* (u) Kopala, M., Suzuki, L.A. (ur) *Using qualitative methods in psychology* (pp. 63-75). Thousand Oaks, CA: Sage
- Zvonarević, M. (1981): *Socijalna psihologija*, 3. dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Žižak, A. Koller-Trbović, N., Jedud, I. (2004): *Expectations of the Future: How do Today's Children Perceive their Tomorrow's Adulthood*, <http://www.sircc.strath.ac.uk/fice2004/presentations/Expectations%20of%20the%20Future.pdf>
- Žižak, A. (2006): *Normativne orijentacije adolescenata u riziku iskazane kroz samoprezentaciju*, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42, Br. 1, Zagreb, str. 39-54.

PERCEPTION OF PEER IMPORTANCE BY CHILDREN AND YOUTH WITH RISK BEHAVIOR

Ivana Jedud

University of Zagreb

Faculty of Special Education and Rehabilitation

Department for behavior disorder

SUMMARY

*This paper is a part of the comprehensive scientific - research project "Social pedagogue diagnosis - participation of users in the process of needs assessment and intervention planning" 1 which enveloped 40 children and youth. The research used qualitative methodology and qualitative text analysis. The basic goal of the paper is to gain an insight into the perception of peer importance by the children and youth with behavior disorders and/or risk of disorder development, within the social - pedagogical field **Peers and leisure time**. The interest is directed to the way in which the children and youth perceive their peers, the way in which they talk about friends and friendship, the way in which they present modality and content of socialization with the peers, and the way they see themselves in the company of peers. The paper analyzes total of 472 statements of children and youth about the peers and the ways in which they spend their leisure time. The analysis yielded two fields with appropriate categories: **Friends** (friendship, best friend, friend expectation, negative experiences with the friends, experience of relationship and partnership) and **Company** (criteria of company selection, perception of company, position in the company, perception of self within the company, and relationship of the parents toward the company and leisure time). Children and youth, participants of this research, evaluate the socializing with the peers as something extremely important. Elements most often mentioned in the description of company and friends are: help and support, confiding and trust, and mutual sharing.*

Key words: children and youth, peers, company, friends, qualitative approach.